

JOŽE PLEČNIK (1872 – 1957)

Slovenski arhitekt, oblikovalec, urbanist, profesor

Arhitekt v treh evropskih mestih: na Dunaju, v Pragi in v Ljubljani

2007 – Plečnikovo leto

Sklop o Jožetu Plečniku je pripravila
ELIZABETA PETRUŠA ŠTRUKELJ, muzejska svetovalka,
Arhitekturni muzej Ljubljana, Plečnikova zbirka
e-mail: Elizabeta.P-Strukelj@aml.si

PLEČNIKOVA ZBIRKA
Karunova 4 in 6, 1000 Ljubljana
01/ 280 16 00, 280 16 02
e-mail: pz@aml.si

Življenje in delo

Jože Plečnik se je rodil 23. januarja 1872 v Ljubljani. Po končani ljudski šoli je odšel na industrijsko-obrtno šolo v Gradcu in se izučil za načrtovalca pohištva. Leta 1895 se je na Dunaju vpisal na Akademijo lepih umetnosti, kjer je pri znamenitem prof. Ottu Wagnerju študiral arhitekturo. Po končanem študiju mu je bila dodeljena t.im. »rimska« štipendija, s katero je potoval po Italiji in Franciji (1898-1899). S krajšimi postanki je obiskal številna mesta od Trsta, Benetk, Padove, Bologne, Assisija in se za skoraj osem mesecev naselil v Rimu.

Iz Italije se je vrnil na Dunaj, kjer se je kmalu osamosvojil. Izvedel je nekaj zasebnih in najemnih hiš, znamenito Zacherlovo hišo v središču Dunaja, vodnjak Karla Boromejskega in cerkev sv. Duha v dunajskem predmestju Ottakring. S temi deli se je Plečnik uvrstil med pionirje evropske moderne arhitekture.

Leta 1911 se je odzval povabilu svojega študijskega kolega Jana Kotěre in prevzel mesto profesorja na umetno-obrtni šoli v Pragi, kjer je poučeval do leta 1921.

Ob ustanovitvi ljubljanske univerze (1919) je bil na Tehniški visoki šoli ustanovljen tudi oddelek za arhitekturo. Tedanji snovalec študijskega programa arhitekt Ivan Vurnik je v Ljubljano povabil Plečnika, da postane predavatelj arhitekturne kompozicije in nauka o slogih. V letu 1921, ko se je Plečnik za stalno naselil v Ljubljani, pa je iz Prage prejel povabilo predsednika T.G. Masaryka, da postane vodilni arhitekt prenove grajskega kompleksa na Hradčanih. Tako sta začela vzporedno nastajati dva opusa, praški in ljubljanski, ki sta se za dolgo dobo prepletala in vplivala drug na drugega. Na praškem gradu je Plečnik velikopotezno preoblikoval vrtove, dvorišča, prehode in notranjščine ter jih dopolnil v monumentalni podobi. V tridesetih letih je na praških Vinohradih pozidal veličastno cerkev sv. Srca Jezusovega.

V Ljubljani je začel mnogo bolj skromno, sprva s pozidavo svoje hiše v Trnovem, nadaljeval z Domom duhovnih vaj na Poljanah, vendar je kmalu dobil pomembnejša naročila: cerkev sv. Frančiška v Šiški, cerkev Gospodovega vnebohoda v Bogojini, stadion v Ljubljani, ureditev notranjosti stavbe Trgovinske in obrtne zbornice v Ljubljani, Ljudsko posojilnico v Celju, Vzajemno zavarovalnico v Ljubljani, c. sv. Antona v Beogradu, Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani, cerkev sv. Mihaela na Barju, kompleks poslovitvenih objektov na ljubljanskem pokopališču Žale, Uršulinsko gimnazijo in Tržnice v Ljubljani. V teh delih se nam razodeva kot moderen arhitekt, mestoma izrazitih ekspresionističnih potez, vendar vselej zastrt z izvorno predelano klasično ali drugo zgodovinsko obliko.

Od ljubljanskih urbanističnih ureditev je treba poudariti oblikovanje osi Vegove ceste z iztekom na Kongresni trg in park Zvezdo, ureditev vodne osi z nabrežji Gradaščice in Ljubljanice z vrsto mostov, pa Cojzovo cesto in ureditev trga pred Šentjakobsko cerkvijo, park Tivoli, rimski zid na Mirju, okolico cerkve sv. Jerneja v Šiški in dele grajske utrdbe Šance.

Poglavitna značilnost njegovih urbanih potez je velika inventivnost v nizanju optično privlačnih točk, ustvarjanju ritma, ki more dajati zlasti pešču ugoden doživljaj mestnega prostora. V urbano mrežo je včasih šele dosti pozneje umeščal svoje objekte. Svojo zamisel o Ljubljani kot »slovenskih Atenah« z Akropolo na ljubljanskem gradu in mestno krono hkrati je dopolnil z dvema urbanističnima načrtoma leta 1921 in 1944. Izdelal je posebno načrt za severni del Ljubljane, Bežigrad in še vrsto drugih načrtov manjših urbanih ureditev. Številne zamisli v teh načrtih so ostale neizvedene.

Zasnoval in izvedel je množico umetno-obrtnih izdelkov in pohištva in si za njihovo izvedbo vzgojil potrebne mojstre od kamnosekov in cementnarjev do pasarjev in mizarjev. Po vojni se je ukvarjal zvečine z oblikovanjem spomenikov narodnoosvobodilne vojne, z adaptacijami cerkva, opremljanjem krstilnic in kapel (med temi cerkev sv. Benedikta v Stranjah, krstilnica v Mengšu, kapela božjega groba v Kamniku idr.) ter s pozidavo gledališča v Kranju. Med najvidnejši nalogi njegovega starostnega obdobja sodita prenova ljubljanskih Križank in postavitve vrtnega paviljona na Brionih.

Plečnik je za svoje delo prejel številna pomembna mednarodna priznanja. Bil je član Masarykove akademije dela od leta 1925. Leta 1938 je postal eden prvih članov novoustanovljene slovenske Akademije znanosti in umetnosti. Leta 1939 je bil imenovan za častnega meščana mesta Ljubljana. Leta 1949 je prejel Prešernovo nagrado, najvišje slovensko priznanje za umetnost in bil odlikovan z Redom zaslug za narod I. stopnje. Leta 1952 je prejel častni doktorat Tehniške visoke šole na Dunaju. Leta 1954 je bil imenovan za častnega člana Kraljevega združenja britanskih arhitektov.

Umril je 7. januarja 1957 na svojem domu v Trnovem. Pokopan je v družinskem grobu na ljubljanskem pokopališču Žale.

Po količini ustvarjenega, še bolj pa po kakovosti in raznolikosti obvladovanja vsakršnih nalog se arhitekt Plečnik uvršča med najpomembnejše ustvarjalce 20. stoletja v svetovnem merilu in med največje, a tudi zadnje univerzalne umetnike.

